

TŠHATA YA TIRELO YA BATŠWASEHLABELO BA AFRIKA BORWA

TEEFATŠO YA PEAKANYO
SEMMUSO YA MELAO YA BJALE
YEO E AMANAGO LE
DITOKELO TŠA LE DITOKELO
TŠEO DIABETŠWENG
BATŠWA-SEHLABELO
BA BOSENYI

SEPEDI

the doj & cd

Department:
Justice and Constitutional Development
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

LENANETLHOPO LA DITENG 3

MATSENO

- Tiišetšo 5
- Tumelo 6
- Kamogelo 6
- Temogo 6
- Ka gona ke amogela Tšhata ya Motšwasehlabele 7

DITOKELO TŠA GAGO BJALO KA MOTŠWASEHLABELO WA BOSENYI 8

1. Tokelo ya go swarwa gabotse le ka tlhompho go tlotlega le bophiri bja gago 8
2. Tokelo ya go fana ka tshedimošo 9
3. Tokelo ya go hwetša tshedimošo 10
4. Tokelo ya go hwetša tshedimošo 11
5. Tokelo ya go hwetša thušo 12
6. Tokelo ya go hwetša hlatswadiatla 13
7. Tokelo ya go hwetša pušetšo 14

DINGONGOREGO 15

TSHEDIMOŠO KA BOTLALO 17

DITEMOGO 19

**KETAPELE KA TONAKGOLO
YA KGORO YA TOKA
LE TLHABOLLO YA
MOLAO THEO**

Tšhata ya Tirelo ya Batšwasehlabele ba Bosenyi ka Afrika Borwa (Tšhata ya Batšwasehlabele) ke sedirišwa se bohlokwa mo tšwetšopeleng ya toka go bohle. Tšhata ya Batšwasehlabele e dumelana le moya wa Molaotheo wa Afrika Borwa, 1996, Molao wa 108 wa 1996, le Boikano bja Kopanoditšhaba bja Melawana ya Motheo ya Toka ya Bolaodi bja Batšwasehlabele ba Bosenyi le Tšhomišompe ya Maatla, 1985 (GA/RES/40/34).

***Mdi. BS Mabandla:
MP Tonakgolo ya
Toka le Tlhabollo ya
Molaotheo***

E sa le go tloga ka 1994, le ka kamano le peakanyo ya mokgwa wa ditokelo tša botho, tebanyo e šutišwa go tšwa go tshepedišo ya toka ya bosenyi bja kgatelelo le kotlo go ya go tsošološo ya toka. Se bohlokwa kudu go mogopolo wa toka ya bosenyi ke go lemoga bosenyi bjalo ka tlolomolao kgahlanong le mmušo, fela le bjalo ka kgobatšo goba go direla motho yo mongwe phošo.

Se se sepelelana le Leano la Bosetšhaba la Thibelo ya Bosenyi ye e lebeletšego kudu motšwasehlabele le tshepedišo ya toka ya bosenyi. Maikemišetšomagolo ke go matlafatša motšwasehlabele ka go fihlelela dinyakwa tša motšwasehlabele, e ka ba tše di ka bonwago goba tša go kwewa.

Tšhata ya Batšwasehlabele le tokomane ye e kgomagantšwego ya maemo a fasefase ke didirišwa tše bohlokwa tše di hlalošago le go teefatša ditokelo le ditlamego tše di amanago le ditirelo tša batšwasehlabele le baphologi ba bosenyi ka Afrika Borwa. Tšhata ya Batšwasehlabele e dumelelana le ditlhagišo tša karolo 234 tša Molaotheo.

Ke na le tshepo ya gore boitlamo le boineelo bja bak-gathatema tshepedišong ya toka ya bosenyi, Tšhata ye ya Batšwasehlabelo, e tla thuša tiragatšong ya melao ya maleba ka tsela ye e lego gore e dira mošomo wa yona – go dira gore toka e hole batho ka moka.

MATSENO

Mmušo wa Afrika Borwa ka kakaretšo le dihlongwa tša tshedimošo tšeo di amegago go tshepedišo ya toka:

Tiišetšo

Boitlamo bja Mmušo bja go hloma mekgwa ya go tšwelapele ya go mpshafatša tshepedišo ya toka ya go šireletša le go hlatloša tokelo ya batšwasehlabelo, ka tumelelano le melawana ya boditšhabatšhaba ka tlase ga didirišwa tša ditokelo tša batho tša go swana le Pego ya UN ya Molao wa Motheo wa Toka ya Batšwasehlabelo ba Bosenyi le Tšhomišompe ya Maatla (1985) le Thibelo gammogo le Phedišo ya Bošoro Kgahlanong le Basadi le Bana go Pego ya SADC ya 1997 ka ga Bong le Tlhabollo

Tumelo

Gore ke karolo ya maikarabelo a mmušo go tšwetšapele boipshino ka go lekalekantšha ga ditokelo ka moka le ditokologo tšeo re tišeditšwego ka gare ga Molaotheo ka bohle le gore tshepedišo ya go lekalekana ya toka ya bosenyi e ka atlega fela ge e le gore ditokelo tša batšwasehlabele le bagononelwa di a lemogwa, go šireletšwa le go lekalekanywa;

Kamogelo

Seabe se segolo seo bosenyi bo se hlolago godimo ga batšwasehlabele le kgonego ya yona ya go gatelela boipshino bja motšwasehlabele go temokrasi le ditokelo tše dingwe tše dintši le ditokologo tšeo di šireletšwego ka gare ga Molaotheo wa rena;

Temogo

Tšwelopele yeo e itšego yeo e dirilwego e sa le go tloga mathomong a temokrasi, mengwageng ye lesome ya go feta, go ya ka go fetola tshepedišo ya toka go netefatša phihlelelo ya toka le maikarabelo a ditshepedišo go batho bohle go sa kgathalege gore ke morafe, bong,

sehlopha le dibopego tše dingwe tša phapogo goba phokolo. Mekgwa ya go fapana yeo e hlomilwego bjalo ka seripa sa phetolo ya tshepedišo ya toka, ka pono ya go netefatša peogare ya motšwasehlabele, go lekanetša ditokelo tša bona le tša batlalewa gape le go fokotša bokwešwabohloko bja maemo bobedi magatong ao a fapanego a tshepedišo ya toka;

Ka gona ke amogela Tšhata ya Motšwasehlabele

Go hlagiša teefatšo ya tlhako ya bjale ya molao ka Afrika Borwa yeo e amanago le ditokelo tša le ditirelo tšeo di fiwago go batšwasehlabele ba bosenyi le go:

- fediša go tšhošetša goo go ka bago gona tshepedišong ya toka ya bosenyi;
- netefatša gore batšwasehlabele ba phela ba le gare ga tshepetšo ya toka;;
- go hlaloša maemo a ditirelo ao a ka holofelwago le go fiwa go batšwasehlabele nako ye nngwe le ye nngwe ge ba ikgokaganya le tshepedišo ya toka le
- go neelana ka thušo ya batšwasehlabele ge maemo a sa fihlelelwe.

DITOKELO TŠA GAGO BJALO KA MOTŠWASEHLABELO WA BOSENYI

Ge e le gore o bile motšwasehlabelo wa bosenyi, ditokelo tše di latelago, go ya ka fao di lego ka gona ka gare ga Molaotheo le melao ya maleba, di tla tiišetšwa nakong tša kamano le tshepedišo ya toka ya bosenyi:

1. Tokelo ya go swarwa gabotse le ka tlhompho go tlotlego le bophiri bja gago.

- O na le tokelo ya go šetšwa ka pejana le ka boikokobetšo, go swarwa ka tlhompho go tlotlego le bophiri bja gago ke maloko ka moka a lekala lefe goba lefe la tirelo.
- Maphodisa, nakong ya dinyakišišo; batšhotšhisi le bahlankedi ba kgoro nakong ya ditokišo le nakong ya ditshepetšo tša tsheko, gape le makala a mangwe a tirelo, ba swanetše ba tšee magato a go fokotša hlakahlakano efe goba efe yeo o ka bago le yona bjalo ka motšwasehlabelo, ka go dira dipotšološo le wena ka leleme la gago gape ka sephiring moo go hlokegago.

- Magato a a tla thibela motšwasehlabele gore a seke a amega go bokwešwabo hloko bja maemo a bobedi.

2. Tokelo ya go fana ka tshedimošo.

- O na le tokelo ya go fana ka tshedimošo nakong ya nyakišišo ya bosenyi le ya tsheko.
- Lephodisa, motšhotšhisi le mohlankedi wa tirelo ya tokišo ba tla tšea magato a go netefatša gore neelo efe goba efe yeo o ratago go e dira nakong ya nyakišišo, tsheko le theeletšo ya go itlema ka keno e a theeletšwa gape e a šetšwa nakong ya go tšea sephetho sa gore go tšwelwa pele ka nyakišišo, goba tshekišo goba theeletšo ya Boto ya go itlama ka keno.
- Tokelo ye e ra gore o ka tšea karolo (mo go hlokegago le mo go kgonegago) mo ditshepetsong tša toka ya bosenyi, ka go tsenela ditshepetsō tša theeletšo ya peile, tshekišo, le tša kahlolo le/goba theeletšo ya boto ya go itlama ka keno.
- Se se ra gore o tla ba le sebaka sa go dira pegō ye nngwe go lephodisa ge o lemoga gore pegō ya gago ya mathomo ga se ya felela; o ka dira gape

pego go kgoro gore o tšweletše hlohletšo ya bosenyi go šedi ya kotho.

- Godimo ga moo o ka dira kgopelo ya go ngwalwa go Modulasetulo wa Boto ya Parole gore a tsenele theeletšo ya parole gomme wa romela tshedimošo yeo e ngwadilwego.

3. Tokelo ya go hwetša tshedimošo.

- O na le tokelo ya go hwetša tshedimošo le go tsebišwa ka ga ditokelo tša gago le ditirelo ka moka tša maleba tšeo di lego gona ka makala a ditirelo.
- O ka kgona bjalo ka o mong wa tokelo ye, go kgopela go hlalosešwa ka leleme la geno sengwe le sengwe seo o sa se kwešišego.
- O na le tokelo ya go amogela tsebišo gape le go tsebišwa ka ditirelo kamanyo tšohle tšeo o ka di humanago kabong ya dititelo.
- O swanetšwe o tsebišwe ka ga mohola wa gago mo molatong le ka ga nako yeo e ka tšewago ya molato. O ka kgopela tshedimošo malebana le

matšatšikgwedi a khotho, tšhelete ya go ba hlatse le mananeo a tšhireletšo ya dihlatse.

- O ka kgopela gape gore o tsebišwe ka ga maemo a molato, gore mosenyi o swerwe goba aowa, o bonwe molato, o filwe peile, o sekišitšwe, o ahlotšwe, ge eba go a hlokega, o išitšwe kgolegong naa.
- Ga o na tokelo ya go tsebišwa ka ga ditokelo tša gago fela, eupša o na gape le tokelo ya go sedimošwa gore o ka di diriša bjang.
- O ka kgopela gape ditlhalošo tša eng goba eng yeo o sa e kwešišego gore e fiwe ka leleme la geno bjalo ka seripa sa tokelo ya go hwetša tshedimošo.
- O ka kgopela mabaka a sephetho seo se tšerwego malebana le molato wa gago, go tšhotšhisa goba aowa.
- O na gape le tokelo ya go hwetša ditokumente tšeo molao o go dumelelago gore o di fihlelele.
- O ka kgopela gore o hwetše tsebišo ya ditshepetšo tšeo o ka di tsenelago. O ka kgopela gape motšhotšhisi gore a tsebiše mothwadi wa gago ka ga ditshepetšo dife goba dife, tšeo di ka dirago gore o se be gona mošomong.

4. Tokelo ya go hwetša tšhireletšo.

- O na le tokelo ya go lokologa go tšhošetšo, tlaišo, letšhogo, bohvirihwitsi, pipamolomo, bosenyi le kgobošo.
- Ge o le hlatse o swanetše gore o bege ditšhošetšo tša mohuta wo go maphodisa goba go motšhotšhisi-mogolo wa naga.
- Lephodisa ka morago ga moo ge eba o dumelelana le dinyakwa tše dingwe, le tla dira kgopelo ya gore o bewe ka tlase ga tšhireletšo ya dihlatse.
- Ge kgopelo ya mohuta wo e atlegile o tla bewa ka gare ga lenaneo la tšhireletšo ya dihlatse.
- Ge o le moo o tla šireletšwa ka mokgwa woo go ka kgonegago go dilo ka moka tšeo di ka go hlagelago, mohlala, o tla šireletšwa kgahlanong le tlaišo goba tšhošetšo.
- Se se tla netefatša polokego ya gago bjalo ka hlatse gore bohlatse bja gago bo seke bja huetšwa goba wa hunyela wa se sa nyaka go fana ka bohlatse ka lebaka la khuetšo ye mpe.
- Tokelo ye e ra gore mo mabakeng a mangwe kotho

e ka ganetša phatlalatšo ya tshedimošo efe goba efe (go akaretšwa le boitšhupo bja gago) goba e ka laela gore tsheko e dirwe ka sephiring. O ka kgopela Ditirelo tša Tokišo gore di go tsebiše ge mosenyi a ka tšhaba goba a išwa lefelong le lengwe.

5. Tokelo ya go hwetša thušo.

- O na le tokelo ya go kgopela thušo, gape o be le phihlelelo (ge go hlokega/ le ge e le gona) ya ditirelo tše di lego gona tša leago, maphelo le keletšo gape le thušo ya molao go ya ka dinyakwa tša gago.
- Lephodisa le tla go thuša ka go hlaloša mekgwatshepetšo ya maphodisa; la go sedimoša ka ditokelo tša gago gape la go romela go makala a mangwe a ditirelo ao a lego maleba.
- Molaodi wa kantoro goba hlogo ya kantoro ya khotso o tla fana ka ditirelo tša motoloki.
- Batšhotšhisi ba tla netefatša gore magato ao a itšego a a tšewa malebana le melato ya thobalano, merusu ya ka gae le phedišo/phepo ya ngwana gape le gore melato e theeletšwa ka gare ga dikgoro tša tshekelo, moo di lego gona.

- Makala ka moka a ditirelo go ya ka mešomo ya wona ka go fapana a na le maikarabelo a go tšea magato a go šireletša batšwasehlabele ka dinyakwa tše di kgethegilego gape le go ba swara ka mokgwa wa go ba kwela bohloko.

6. Tokelo ya go hwetša hlatswadiatla

- O na le tokelo ya go hwetša hlatswadiatla go tahlegelo goba tshenyegelo ya thoto ya gago ka lebaka la bosenyi bjoo bo dirilwego go wena.
- O ka re ka letšatši leo motlalewa a ahlolwago ka lona wa kgopela motšhotšhosi go dira kgopelo ya taelo ya hlatswadiatla go khotho go ya ka Karolo 297 le 300 ya Molao wa Mekgwatshepetšo ya Bosenyi wa 51 wa 1977. “Hlatswadiatla” e šupa tšhelete yeo khotho ya bosenyi e fago motšwasehlabele woo a lahlegetšwego goba a senyagaletšwego ke thoto, go akaretšwa le tšhelete ka lebaka la tiro ya bosenyi yeo e dirilwego ke mosenyi yoo a ahlotšwego.
- Motšhotšhosi o tla go tsebiša ka ga taelo ya hlatswadiatla eupša mapalane wa khotho o tla rwala maikarabelo a tišetšo ya yona, gape le gore o ka

hloma tiro ya selegae kgahlanong le motlalewa moo khotlo ya bosenyi e sa fego taelo ya hlatswadiatla gape le moo ditshenyagelo di sa kgonegego gore di ka elwa gabonolo go ya ka melao ya matlotlo go swana le dikwešwabohloko tša monagano goba bohloko.

- Mongwaledi wa lekgotlatshekelo o tla go thuša

7. Tokelo ya go hwetša pušetšo.

- O na le tokelo ya go hwetša pušetšo go ya ka thoto yeo o e tšeešwego ntle le molao goba ge eba thoto ya gago e sentšwe ka tsela yeo e sego molaong. “Pušetšo” e ra gore moo kgoro ya bheko ka morago ga kahlolo, e laelago mosenyi gore a go bušetše dilo tša gago tšeo a humanwego molato wa gore o di tšere go wena ntle le molao gore a go bušetše sekeng seo o bego o le go sona pele ga bosenyi.
- Motšhotšhisi o tla go tsebiša gore pušetšo e ama eng gomme mapalane wa khotlo o tla go thuša ka go tiišetša tokelo ye.

O kgopelwa gore o lebelele Maemo a Minimamo a Ditirelo tša Batšwasehlabele ba Bosenyi, ao o ka a hwetšago Dikgorong tša Mmušo, ge eba o hloka tshedimošo ye e tseneletšego ka ga ditokelo tša go fapana.

DIPELAELO

Ka go gopola gore o na le tokelo ya go belaela, o ka ikopanya le kgoro ye e itšego ya mmušo goba lekala la tirelo ge eba o na le dipelaelo malebana le tirelo yeo o e hwetšago goba ge eba ditokelo tša gago ga di šetšwe. Ge o sa kgotsofale ka tsela yeo pelaelo ya gago e tšewago ka gona, o ka ikopanya le dithulaganyo tša go swana le:

- a) Kantoro ya Tšhireletšo ya Setšhaba,
- b) Khomišene ya Ditokelo tša Batho ya Afrika Borwa,
- c) Bolaodi bja Kemanoši bja Dipelaelo,
- d) Khomišene ya Tekanyo ya Bong,
- e) Dikantoro tša Maphodisa a Metropolitan,
- f) Khansele ya Diprofešene tša Maphelo ya Afrika Borwa, goba

g) Ramolao wa kgetho ya gago gape yo o tlo mo lefelago ka bowena.

Go hwetša tshedimošo ye e tseneletšego ka ga mekgwatshepetšo ya dipelaelo, o kgopelwa gore o lebelele Maemo a Minimamo ka ga Ditirelo tša Batšwasehlabelo ba Bosenyi. Tokumente ye e gona kantorong efe goba efe ya mmušo.

Bakgathatema ka go tshepetšo ya toka ya bosenyi ba tla netefatša gore dikhopi tša Lengwalo la Toka di ba gona dikantorong tše di latelago:

- Dikhotho
- Dikantorong tša Molaodi wa Botšhotšhisi bja Setšhaba
- Diteišeneng tša Maphodisa le Diyuniting tša Dinyakišišo
- Dikantorong tša Ditirelo tša leago goba Dihlongwa tša tshedimošo
- Dithušo tša Maphelo tša Setšhaba le tša Poraebete
- Diinstithušene tša Thuto

- Dikantoro tša Ditirelo tša Maphodisa a Metropolitan
- Kantoro efe goba efe ya Mmušo
- Dikgolegong

TSHEDIMOŠO YE E TSENELETŠEGO

Ge o nyaka tshedimošo ye e tseneletšego malebana le taba efe goba efe yeo e lego ka mo gare ga tokumente ye, o ka ikopanya le Bolaodi bja Bong bja Kgoro ya Tšwetšopele ya Toka le Molaotheo mo dinomorong tše di latelago:

Mogala: (012) 315 1670

Fekese: (012) 315 1960

Emeile: victimcharter@justice.gov.za

(*) NOMORO YA GO SE LEFELWE:

0800 011 022

(*) ela hloko gore tšhomišo ya nomoro ya go se lefelwe ga se ya ba ya tiišetšwa.

DITEBOGO

Lengwalo la Toka la Ditokelo la Batšwasehlabele ba Afrika Borwa le tšweleditšwe ke Bolaodi bja Bong ka go Kgoro ya Tšwetšopele ya Toka le Molaotheo ka go dirišana mmogo le Dikgoro tša Tšwetšopele ya Leago, Ditirelo tša Tokišo, Thuto, le Maphelo, gape le Tumelelo ya Botšhotšhisi ya Bosetšhaba, Ditirelo tša Maphodisa a Afrika Borwa, Khomišene ya Mpshafatšo ya Molao ya Afrika Borwa, Khomišene ya Ditokelo tša Batho ya Afrika Borwa, Kantoro ya Mošireletši wa Setšhaba, Bolaodi bja Kemonoši bja Dipelaelo, maloko a Dikhomišene tša Ditirelo tša Maseterata le Tsebokahlolo le maloko a Maphodisa a Tshwane Metro.

Kgoro ya Tšwetšopele ya Toka le Molaotheo e leboga dineelo tšeo di neetšwego ke dithulaganyo tša go fapana tšeo e sego tša mmušo le diinstithušene tša thuto mo tokumenteng ye.

Private Bag X81
Pretoria, 0001
329 Pretorius Street, Momentum Building
Pretoria, 0002

the doj & cd

Department:
Justice and Constitutional Development
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA